

Символічне значення орнаментів і кольору в українській вишитій сорочці

Анотація. Стаття присвячена дослідженню символічного значення орнаментів та кольору в українській вишиванці. Розглянуто значення мотивів орнаментів, характерних для народної вишивки.

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, вишивка, символіка, орнамент, колір.

Abstract. The article is devoted to symbolic meaning of ornaments and colors in Ukrainian vyshyvanka (embroider). The significance of ornament's motives distinctive for a folk embroidery.

Keywords: decorative and applied arts, embroidery, symbolics, ornament, colour.

Український народ ще з давніх часів досягав великих успіхів у всіх видах мистецтва: музиці, літературі, живописі, графіці, скульптурі, архітектурі, різних видах декоративно-ужиткового мистецтва. Із покоління в покоління переходить мистецтво вишивки, в якій народ відбив одвічний потяг до краси. Все розмаїття візерунків свідчить про любов народу до праці, розвиток художньої фантазії. Загальновідомо, що ручна вишивка сприяє розвитку особистості, її образному мисленню, відчуттю простору, естетичному вихованню, а також координації рухів рук. Вона несе в собі можливість вияву мистецьких принад – тут поєднуються художні, естетичні, етичні смаки, розвивається пам'ять, формується зосередженість, збагачується уява і художнє сприйняття навколишнього світу.

Вишивання – живе мистецтво, яке постійно розвивається. Це величезне багатство, створене протягом віків тисячами безіменних талановитих майстринь. Це поширений вид декоративно-ужиткового мистецтва, в якому візерунки та зображення виконуються ручним або машинним способом на різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах, лляними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками.

Вишивка як вид мистецтва виник давно, корені його сягають у глибину віків. Мабуть ніколи не зможемо ми довідатись, хто і коли вперше здогадався втілити в узорний мотив красу рідної природи, бо з огляду на довговічність тканини і ниток наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього мистецтва. Адже зразки найдавнішої вишивки в музеях Європи відносяться до V ст. н.е., а пам'ятки української вишивки збереглися лише за кілька останніх століть.

Вишита сорочка – «вишиванка» – відіграла значну роль у побуті української сім'ї. Сорочка – це перший вид одягу, який одягали дитині після народження. Вишитою сорочкою мати намагалася захистити свою дитину, чоловіка, себе і всіх своїх рідних від усього поганого, що може трапитися з людиною. Чим тоншою була сорочка – тим краще, чим більше гарної вишивки було на виробі – тим вагоміший оберіг.

З давніх-давен люди зображали на одязі різноманітні знаки та символи, що виконували захисну та декоративну функції. Традиційно для оздоблення одягу українці використовували орнамент. Орнамент – це візерунок, побудований на ритмічному чергуванні і поєднанні різних елементів. Більшість мотивів для орнаменту українцям подарувала сама матінка-природа. Орнамент вишивки мав певне значення, згідно з яким його використовували.

За змістом (мотивом) орнаменти поділяють на геометричні, рослинні, зооморфні, антропоморфні, символічні, комбіновані. Кожний з них використовують відповідно до призначення виробу, який оздоблюють. Орнамент може бути розміщений у смузі, в квадраті, в крузі.

Так, рослинні (фітоморфні) орнаменти складаються зі спрощеного зображення рослинних мотивів. Геометричні – з різноманітних ліній, геометричних фігур (трикутників, квадратів, ромбів) тощо. Зооморфні орнаменти – це спрощене зображення птахів, тварин, комах. Антропоморфні орнаменти складаються зі спрощеного зображення фігур людей. Символічні орнаменти – це орнаменти з гербами, емблемами, каліграфічні (зображення літер), предметні (зображення атрибутики театрального мистецтва, музичних інструментів, предметів побуту). Комбіновані орнаменти створюють, поєднуючи два або більше видів різних за змістом орнаментів.

Аналіз наукових досліджень показує, що в українських вишивках зберіглася значна кількість геометричних орнаментальних мотивів, які мали в давнину магичний зміст. Вишивка були своєрідним оберегом від злих сил. Однак із плином часу семантика їх забулася, втрачено їхнє первісне значення, вишивка стали тільки художнім оздобленням.

Орнаменти не лише прикрашають вишиту сорочку, але і підкреслюють її розміри, фактуру матеріалу, конструктивні особливості виробу та визначають її символічне значення. Так, калина – символ жіночого здоров'я і краси, подружньої вірності і довголіття, дуб – символ сили, мак із давнини захищав людей та їхню худобу від усілякого зла, саме тому цю тендітну і ніжну квітку часто вишивали на сорочках, він служив символом народної пам'яті, скорботи, любові та суму за загиблими, лілія–символ дівочих чарів, чистоти та цноти, троянда – древній мотив, що означає оновлення та безперервність сонячного руху, зірки – символізують сталий порядок і гармонію, орнаменти з ромбами – це сильний захисний оберіг, який приносить удачу.

Символічним у вишивці був не лише орнамент, а й колір, бо він створював потужну енергетику, яку людина відчуває за допомогою настрою. Також велику увагу приділяють кольорам. Кольорова гама сорочки суттєво впливає на зорове сприйняття її на людині.

Найпоширеніші та найбільш шановані давніми українцями кольори – червоний та чорний. Їх уважали магичними. Червоний свідчив про життєдайну енергію сонця, кохання, радість землі. Найчастіше він присутній на весільних чоловічих сорочках. Такий життєрадісний орнамент символізує любов, пристрасть та агресію. Оскільки він стимулює всі функції, надто активним людям його не радять. Чорний – в жодному разі не колір смерті чи жалоби, як ми звикли вважати, швидше навпаки: пращури наділяли його магією життєвої сили рідної землі, він уособлював безліч таємних знаків і закликів до родючого ґрунту, що забезпечував урожай і добробут.

Дослідники вважають, що білий колір символізує кохання та невинність, світло і високодуховність, синій – воду, тобто жіноче начало та холод (є дуже часто антиподом червоного), жовтий означає радість, відображає свободу і щастя. Блакитний, зелений та рожевий символізують духовний спектр, вважаються благодатними, сприяють спокійному життю.

Щодо зеленого кольору, то він є найулюбленішим серед українців після чорного і червоного. Він символізує ріст і розвиток, прагнення життя і молоді, дужу силу. Коричневий у вишивці ототожнюється із засіяною ріллею, а сірий – з рівновагою та здійсненням бажань.

Техніка української вишивки вивчається в усіх класах закладів середньої освіти України. Це сприяє відродженню та збереженню національних традицій українського народу. Аналіз змісту діючих програм з трудового навчання та технологій показує, що в школі учні вивчають не тільки техніки вишивання, вимоги до матеріалів та інструментів, що використовуються у вишивці, але і проводять різні види досліджень символіки народної вишивки. І хоча у наш час символам у вишивці не приділяється такого великого значення, дані дослідження учні виконують з великим задоволенням, бо це частина нашого етносу, наше коріння і його треба знати.

Список використаних джерел:

1. Види орнаментів. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/827> (дата звернення 15.10.2019).
2. Українська вишивка: Альбом / Т.Капа-Васильєва. Київ: Мистецтво, 1993. 264 с.
3. Українська вишивка. URL:<http://www.uamodna.com/articles/ukrayinsjka-avtentychna-vyshyvka-brend-tsyacholitj/>(дата звернення 14.10.2019).